

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 7, Sayı/Issue: 2, Ağustos/August 2023]

Emel ARAS

Dr. Arş. Gör., Düzce Üniversitesi
emelaras@düzce.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-1221-5012>

Ütopya Arzusunda Bir Distopya: Berci Kristin Çöp Masalları

*A Dystopia Having a Desire to be an Utopia: Berji Kristin,
Tales From the Garbage Hills*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 05.07.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 23.07.2023

Yayın Tarihi/Published: 30.08.2023

Atıf/Citation

Aras, E. (2023). Ütopya Arzusunda Bir Distopya: Berci Kristin Çöp Masalları. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(2), 1042-1054. <https://doi.org/10.34083/akaded.1323123>

Aras, E. (2023). A Dystopia Having a Desire to be an Utopia: Berji Kristin, Tales From the Garbage Hills. *Journal of Academic Language and Literature*, 7(2), 1042-1054. <https://doi.org/10.34083/akaded.1323123>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.

This article was checked by iThenticate.

Bu çalışma [CC BY-NC-ND 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/) açık erişim lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under [CC BY-NC-ND 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Öz

Türk edebiyatının önemli yazarlarından olan Latife Tekin'in *Berci Kristin Çöp Masalları* (1984) adlı eseri, esere konu olan mekânda, Çiçektepe'nin insanların yaşadığı inşa ve yıkım süreçlerine odaklanır. Çiçektepeliler kendi "çöplükler"inde kendi masallarını yaşamak isterken devlet güçlerinin engellemeleri ve doğal afetlerle karşılaşır; inşa ettikleri evler sürekli olarak yıkılır. En sonunda mahallelinin inşa ettikleri evlerde yaşamalarına müsaade edilir. Kolektif bir yaşamın benimsendiği mahallede tüm sorunlar aşıldıktan sonra bir fabrika kurulması ve birlikte çalışmanın esas alındığı bir çalışma düzeni oluşturulması ütopya düşüncesinin öne çıkmasına olanak sağlar. Mahallelinin gelecek güzel günlere yönelik umudunu sürekli taze tutuşu da ütopya düşüncesinin umut ilkesi ile yakından ilişkilidir. Öte yandan, gerek inşa edilen evlerin yıkılması, gerekse süreç içerisinde mahalle halkından bazılarının iktidar mücadelesine girişi de distopik düşüncenin yansımalarıdır. Bu çalışmada, *Berci Kristin Çöp Masalları* adlı eserin ütopya ve distopya düşünceleri ile kurduğu bağlara odaklanılarak, tek bir eserde görülen iki zıt durum; olaylar, olgular ve kavramlar çerçevesinde ele alınacaktır. Ütopyanın distopyaya, distopyanın ütopya dönüşüğü kırılma anları üzerinden yazarın çoklu bakış açısı değerlendirilecektir. Bu ikili bakış açısının imkân verdiği ölçüde anlatının sapma yaptığı noktalar belirlenecek ve değerlendirilecektir. Bu bağlamda Margaret Atwood'un ortaya koyduğu "üstopya" kavramından bahsedilerek kavramın uygulamadaki görünümü örneklendirilecektir. Ütopya, distopya ve üstopya kavramları metnin kendi çerçevesi içerisinde ele alınarak metinden yapılacak alıntılarla açıklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Berci Kristin Çöp Masalları, Latife Tekin, Ütopya, Distopya, Üstopya.

Abstract

One of the most important writers of Turkish literature Latife Tekin's novel called Berji Kristin, Tales From The Garbage Hills focuses on the construction and destruction processes of the people of Çiçektepe at the mentioned place "Çiçektepe". The people of Çiçektepe wants to live their own tales but they come across with obstacles of the state powers and natural disasters; the houses which were built collapse at every turn. At the end of their struggle, it is permitted to live in their houses. In this quarter where the people interiorize a collective way of living, after overcoming all the problems, a factory is established and adopting a working order which all the people work together enable us to come to the forefront utopian thought. There is a close link between having the neighborhood resident always hope and the hope principle of utopian thought. On the other hand, both the demolish of the houses which people were built and power struggle of some people from the neighborhood resident are the reflections of dystopian thought. In this study, by being focused on the relations between "Berji Kristin, Tales From the Garbage Hills" and utopian and dystopian thought, the opposite case in one novel will be analysed within the scope of events, facts and concepts. It is evaluated through the turning points which utopia transforms to dystopia and dystopia transforms to utopia. To the extent that this dual perspective allows, the points where the narrative deviates will be determined and evaluated. In this context, the concept of "ustopia" introduced by Margaret Atwood will be mentioned and the view of the concept in practice will be exemplified. The concepts of utopia, dystopia and ustopia will be evaluated within the framework of the text and will be explained with quotations from the text.

Keywords: Berji Kristin, Tales From The Garbage Hills, Latife Tekin, Utopia, Dystopia, Ustopia.

Giriş

İnsanoğlu, Thomas Moore'un "Ütopya"sı (1516) ve Campanella'nın "Güneş Ülke"sinden (1643) beri yaşadığı zaman ve mekânı aşan düşünsel bir ütopyanın peşindedir. Adil, eşit, özgürlükçü bir dünyada yaşamını sürdürmek isteyen insan, temelde emek ve üretimin paylaşılması ekseninde eşit bir düzen kurma idealini taşır. Bu ideal hiç sönmeyen, sürekli kendini yenileyen bir umut kıvılcımı hâlinde zaman zaman parlar ve söner. Ütopyaların "ideal" olarak nitelendirilmesinin temel nedeni, hem dış dünyadan arındırılmış bir ada olması düşüncesi hem de emek, üretim ve adalet mekanizmalarının sorunsuz bir şekilde çalışıp adil bir düzen kurulacağı düşüncesidir. David Harvey, "ütopya"yı şöyle tarif eder:

Ütopya, yalıtılmış, tutarlı bir organizasyona sahip, büyük ölçüde dışa kapalı bir ekonomisi olan, (ama dış dünyayla sıkı denetlenen ilişkileri de vardır) suni bir adadır. Adanın iç uzamsal tanzimi, istikrarlı ve değişmeyen bir toplumsal süreci sıkı bir şekilde düzenler. Kabaca söylemek gerekirse, uzamsal biçim, zamansallığı denetim altında tutar, hayali bir coğrafya toplumsal değişim ve tarih olanağını denetim altında tutar (Harvey, 2008, s. 196, 197).

İnsanın sosyal bir varlık olması nedeniyle öngörülen kolektif yaşamın eşitlik, adalet ve özgürlük noktalarında bütüncül bir denge sağlayamaması, hatta modern toplum yapısının eşitlik, adalet ve özgürlük vaatlerinin belirli bir kitle tarafından "diğerlerine" bahşedilen kavramlar olarak algılanması nedeniyle açığa çıkan toplumsal bölünmeler, ütopya arzusunun giderek distopya kâbusuna dönüşmesine neden olmuş ve yirminci yüzyıl ile birlikte distopya türü büyük ölçüde ütopyanın önüne geçmiştir. Zira, akli temele alan teknolojik ilerleme düşüncesi, insan yaşamını kolaylaştırırken, insanın özgürlük alanlarını kısıtlamış ve onu tekdüze bir yapının içine dahil etmiştir. Böylelikle, ideal yaşam düşüncesi olan ütopyanın, yirminci yüzyıldaki *doppelgänger*'i olarak nitelendirilen distopya (Gordin, Tilley, Parakash 2010, s. 1) türü, modern çağın korkunç ütopyası olarak açığa çıkmıştır.

Ütopya ve distopya arasındaki ilişki ince iplerle örülmüş bir sınır hattıyla düzenlenir. Ütopyanın kendi düzenini bozan herhangi bir unsur, onu bir anda distopyaya dönüştürebilir. Gregory Claeys "distopyacı" kavramını, "*öncelikle kurmaca içerisinde biçimlendirilmiş olan; toplumsal ve siyasi gelişmeye dair olanaklı ve olumsuz vizyonların resmedilmesi*" (Claeys, 2018: 158) olarak ifade eder. Her distopya da içinde bulunulan durumdan çıkma umudu nedeniyle ütopya kapısını daima aralıklı tutar. Dolayısıyla bu iki tür birbiriyle beraber hareket eder. Margaret Atwood, ütopya ve distopya türlerinin iç içe geçen türler olduğunu belirterek, bu iki türün birleşiminden doğan yeni türe "üstopya" (ustopia) adını verir ve onu, şöyle tarif eder:

Ütopya, benim ütopya ve distopyayı –hayal edilen mükemmel toplum ve onun karşıtı- bir araya getirdiğim bir dünyadır; çünkü, benim bakış açım göre, her biri, diğerinin örtük bir versiyonunu içerir(Atwood, 2011).

Bu çalışmada ele alınacak olan eser de hem ütopya hem distopya türüne ait özellikleri bünyesinde taşıması nedeniyle bazı açılardan “üstopya” kavramı ile birlikte düşünülebilir. *Berci Kristin Çöp Masalları*’nda görülen bu ikili yapı, ütopya ve distopya kavramları üzerinden, eserdeki diyalojik yapı bağlamında ele alınacaktır.

Ütopya Arzusunda Bir Distopya: Berci Kristin Çöp Masalları

Yıkım/Yeniden İnşa

Berci Kristin Çöp Masalları, bir gecekondu mahallesinin kuruluş aşamasında döngüsel olarak ilerleyen bir yıkım ve inşa sürecinin anlatılmasıyla başlar. Halk, bir kitle hâlinde, mahalleye yerleşmeye karar verir ve evlerini inşa etmeye başlar. Devlet yetkililerinin gecekondu yapımına izin vermemesine rağmen, halk, yıkılan evlerini tekrar tekrar inşa ederek direnişini sürdürür. Birçok bedel ödense de bu yapım-yıkım döngüsü gecekonduların zaferiyle sonuçlanır ve böylelikle, gecekonduların sembolize ettiği ütopyan bir bakış açısı görünür hâle gelir:

Yıkım üst üste tam otuz yedi gün sürdü. Her yıkımdan sonra kurulan kondular biraz daha küçüldü. Gitgide eve benzemez oldu. İnsanlar insanlıktan çıktı. Toza, çamura, çöpe bulandı. Üstler başlar yırtık delik içinde kaldı. Üç bebek yıkımdan, soğuktan usanıp kaçtı. Yıkımcıların gözlerinin önünde kuş olup göğe çıktı. Bir yıkımcıyı keserle yaralayan yaşlı bir kadın iki candarmanın yanına katılıp tepeden gitti. Kalanların teneke toplamaktan, çöp ayıklamaktan soluğu kesildi (Tekin, 2017, s. 14).

Mahalle kurulacak bölge, çöplerin toplandığı bir arazidir. Yeni bir yaşam kurma arzusu, ütopya düşüncesinde olduğu gibi dış dünyadan yalıtılmış, yaşam dolu bir adada değil, ölüme ve yıkıma daha yakın, soğuk, cansız bir yerde gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. İnsanların, eşitlik, adalet, özgürlük gibi kavramlarla ifade edilen sosyal ihtiyaçlarından evvel, en temel ihtiyaçlarından olan barınma ihtiyaçlarını karşılayamamaları içinde bulunulan atmosferin distopik yönünü ön plana çıkarır. Böylesi bir manzaranın ortaya çıkması nedeniyle mahalleli, kendi yaşadıkları yere “Savaştepe” adını verir; fakat devlet yetkilileri tarafından, mahallenin adı “Çiçektepe” olarak değiştirilir.

İnsanlar üç gün boyunca yıkımcıların gelmesini bekledikten sonra çöp yığınının başında toplandılar. Önce çöpten yamuk yumuk bir tahta parçası çıkardılar. Üstüne kömürle eğri büğrü harfleri yan yana getirip “Savaştepe” yazdılar. Tahtayı topluca götürüp çöp yolunun ağzındaki bir plastik atölyesinin duvarına astılar.

Bu tahta levha bir ay sonra resmi giysili iki adam tarafından asıldığı yerden alındı. Yerine, üstünde “Çiçektepe” yazan mavi teneke bir levha asıldı (Tekin, 2017, s.15).

Bu durum, ütopya düşüncesi bağlamında son derece önemlidir. Halk, yaşadığı yerin koşullarına ve ruhuna uygun bir isimle kendi yaşam alanını adlandırırken, iktidar odakları, kendi egemenlikleri altında kötü/bozuk/biçimsiz olanı kabul etmez ve mekânın ismi “Çiçektepe” olarak değiştirilir. Böylece, gerçekte var olan amorfik durum, söylem düzeyinde giderilmiş olur. Söylemin gerçeği dönüştürücü gücü de bu noktada açığa çıkar. Mahalleye bu ismin verilmesinin ardından, insanların bu bölgeye akın akın gelişi ise iktidar güçlerinin amaçlarının gerçekleştiğini işaret eder: “*Çiçektepe adı verildikten sonra adının güzelliğine kanan, yıkımın durduğunu duyan yüzlerce insan bu tepeye geldi*” (Tekin 2017: 15). Süreç içerisinde “Çiçektepe” de kendi içinde bölünerek üç ayrı mahalleye dönüşür. Bu mahallelerin isimlerini ise çocuklar koyar:

Çiçektepe’de çiçekler açılmadan kimi sırt sırta küs gibi duran, kimi yüz yüze bakan kondulardan üç ayrı mahalle oluştu. Üçünün adını da çocuklar buldu. Birinin adı Fabrikadibi, birinin adı Çöpaltı, birinin adı da Dereagzı oldu (Tekin 2017, s.15).

Bu isimler değiştirilmez; çünkü, her üç isim de mahallenin asıl sahibi olan çocuklar tarafından verilir. Yaşanan her duruma uygun olarak yeni bir strateji geliştiren mahalle halkı, cami minaresinin kurulduğu gün, minareyi rüzgârın sökülüp uçurmasıyla minare nöbetine başlar. Buna, “*geceleri minare tutmak*” denir ve çocuklar, sakatlar, emzikli ve gebe kadınlar özürülü kabul edilerek minare nöbetinden muaf tutulur (Tekin, 2017, s. 17). Bu muafiyet hâli de mükemmeliyetçi yaklaşımla yakından ilişkili olarak düşünülebilir:

Kar yağdıran fabrika günlerce taş yağmuruna tutuldu. Bahçe duvarı yıkıldı. Kapıları söküldü. Camları kırıldı. Fabrika sahibinin konduları yıktırıp mahalleyi kaldırtacağına dair söylentiler yayıldı. Çiçektepe öfkeden çatlayacak hale geldi. Kadınlar sopalarla fabrikanın üstüne yürüdüler. İçeri geçip fabrika sahibini bulamayınca işçileri yere yatırıp dövdüler. Erkekler günlerce yol başlarında fabrika sahibinin gözlerine görünmesini beklediler (Tekin, 2017, s. 18).

Kapitalizm/Yaşam Hakkı

Fabrikanın dışarı bıraktığı atık ve halkın bundan rahatsız olarak fabrika sahibine zarar verme isteği duyması da “yaşam hakkı” ihlali ile doğrudan ilgili olarak, distopya düşüncesi ile yakından ilişkilidir. Distopik anlatılarda esas olan, kapitalist odakların kendi üretimlerini hiç durmadan, her ne pahasına olursa olsun sürdürerek, daima “daha fazla” ürün alma hedefine ulaşmasıdır. Bu yolda, güç odakları yalnızca, kendi çıkarlarına uygun hareket etme gayesi taşırlar. İnsanların hangi koşullarda yaşadığı ya da yaşamlarını sürdürüp sürdüremedikleri de önemsiz detaylar olarak bir kenarda

kalır. Öyle ki, “Çiçektepe”ye sürekli olarak çöp boşaltılır ve insanlar pislik içinde yaşamlarını sürdürmeye devam ederler:

Bu arada çöp taşıyan tenekeler aralıksız olarak Çiçektepe’ye çöp boşalttı. Çöp martıları havaların ısınmasıyla gagalarını çöpten çıkardı. Martıların çığılları arasında ayıklanmış yığınların çevresinde yeni çöp tepecikleri oluştu. Bu tepecikler mahalleler ve kondular arasında kavga kıyamet paylaşıldı. Sabahın çok erken saatlerinde insanlar çocuklarını alıp tepeciklere gittiler. Hava kararınca evlerine döndüler. Toplanan plastikler, demirler, şişeler, kâğıtlar çevre atölyelere satıldı (Tekin, 2017, s.21).

Halkın, yaşam mücadelesini sürdürmek için içinde yaşamak zorunda bırakıldıkları çöpleri ayıklayarak satmaları, kapitalist düzenin örtük bir eleştirisi olarak düşünülebilir. Mahalle halkının yaşam alanına çöplerin dökülmesi onların göz ardı edildiğini gösterir niteliktedir. Aynı zamanda bu çöplerin, maddi olarak daha iyi koşullarda yaşayanların artıkları olduğu düşünüldüğünde kapitalist düzenin yarattığı sınıf farkı da açığa çıkmaktadır. Emek-özgürlük-adalet eksenli eşitlikçi düzen düşüncesi, çöp yığınlarının ortasında yaşayan Çiçektepeliler için tam manasıyla “ütopya”dan başka bir şey değildir.

Bir diğer sahnede, Çiçektepe’de yaşayan erkeklerin iş bulmak için bekledikleri çikolata fabrikasının önüne gidilir: Burada, “Nato Caddesi” dikkat çeken bir detay olarak karşımıza çıkar: *Çiçektepe’de erkeklerin iş bulmak için çırpındığı sıralarda çöp yolunun üstündeki çikolata fabrikalarından birinin duvarına üstünde “Nato Caddesi” yazan mavi parlak bir levha asıldı* (Tekin 2017, s. 26, 27).

Berci Kristin Çöp Masalları’nda yer alan ütöpik ve distöpik söylemler ile eylemlerin, esere işlenmiş detaylarla güçlendirildiği görülmektedir. “Nato Caddesi” isminin verildiği bir yerde insanlar iş bulma umuduyla fabrika kapısında beklemektedir. Amerika’nın önderliğinde kurulan Nato’nun dünya üzerindeki askeri ve stratejik hâkimiyetinin, bir fabrikanın duvarına asılan cadde ismiyle bir kez daha orada ve her yerde olduğuna işaret edilir. Modern dünya düzeninin, feodal toplum yapısından farkı, en temelde, iktidar kurma araçlarının ve iktidar kurulan alanların değişmesidir. Ortaçağ’a egemen olan feodal yapılar, aynı özel mülkiyet mantığıyla, daha geniş alanları görünmez dikenli tellerle çevirmişlerdir.

Mistisizm/Gerçekliğin Yeniden İnşası

Eserde dikkat çeken bir diğer husus, Güllü Baba isimli mistik yönü kuvvetli bir kahramandan söz edilmesidir. İnsanların hayata dair umutlarını, beklentilerini başka bir kişinin öngörülerine bağlıyor oluşu bir problem olarak karşımızda dursa da Güllü Baba, toplumun dönüşümüne dair öngörülerıyla insanların yaşadıkları hayata dışarıdan, daha geniş bir perspektiften bakar. Bu durum, eserde ortaya koyulmak

istenen distopik dünya görüntüsünün bir karakter vasıtasıyla açığa çıkarılması olarak düşünülebilir. Güllü Baba'nın ortaya koyduğu öngörülerden biri şu şekildedir:

Çiçektepe kondularının alınca kara derin harflerle, fabrikalar, çöp ve rüzgâr yazılıydı. Kondulara iyilik ve kötülük onlardan gelecekti. Çiçektepe'ye eğri boyunlu erkeklerin çalışacağı fabrikalar açılacaktı. Fabrikalar öyle çoğalacaktı ki, kadınlar ve çocuklar çöp ayıklamayı bırakıp bu fabrikalara doluşacaktı. Kondulara bolluk girecek ama yaraların ardı arkası kesilmeyecekti. Fabrika artıkları toprağın rengini değiştirecek, rüzgârın uğultusu tel tel çözülecek, mırıltılar çılgınlara dönüşecekti (Tekin, 2017, s. 35).

Burada ortaya koyulan tablo, insanların, insan eliyle yaratılan maddi refah odaklı, sürekli çalışmaya dayanan sistemde, kendi içinde var oldukları doğaya zarar veren düzenin dolaylı bir parçası olmasını zorunlu kılar. İnsanın içgüdüsel yaşam süreçlerine ket vuran böylesi bir düzen, doğal akışına uygun olarak sürdürülebilir özellik göstermeyecektir. Zira, eserde de fabrika çalışanlarının kendi haklarını aramak üzere grev yapması, en azından kendilerine dayatılan sistem içinde bir kabul etmeme/itiraz etme biçimidir:

Güllü Baba Çiçektepelilerin kaderini okurken, Çöp Yolu'nun üstündeki çikolata fabrikasının duvarına, üstünde "Nato Caddesi" yazan mavi parlak levha yeniden asıldı. Aynı gün mavimsi sıcak su kesildi. Konduların üstüne serpelenen fabrika karı dindi. Fabrikanın önüne kocaman bir çadır açıldı. Kapısına üstünde "bu işyerinde grev var" yazan kırmızı bir bez bağlandı (Tekin, 2017, s. 37).

Her topluluk bir arada kalma güdüsüyle bir öncünün yahut öncülerin peşinden gitme ihtiyacı duyar. Bu durum, liderlik vasfı önde olan kişiler için iktidarı ele geçirme çabası olarak açığa çıkar. Çiçektepe ahalisi arasından Ciğerci, Çöp Bakkal ve Naylon Mustafa böylesi bir çaba ortaya koyarlar. Bu üçünün söylemleri arasında dikkat çeken Çöp Bakkal'ın söylemleridir. Onun vurgusu, özel mülkiyet ve bürokrasi üzerinedir. İnsanlığı modern yaşama iten özel mülkiyet duygusu bu toplulukta da işe yarayan bir araçsal söyleme dönüşür:

Çiçektepeliler Naylon Mustafa'nın dünyayı anlamak için soruşturduğunu söylediği bir dolu şeyle karışan kafalarını, Ciğerci'nin masallarıyla uykuya yatırırken, Çöp Bakkal tenhalarda Çöp Ağası'yla ağız ağıza verdi. Bir süre sonra da elinde Çiçektepe'nin yerleşim planlarıyla konduların arasına girdi. Dilinin altından "Bürokrasi" diye bir laf çıkardı. Çiçektepe'ye muhtar olunca bürokrasiye gireceğini açıkladı. Partiden, bayraktan söz edip kondulara tapu dağıtacağını yaydı. Konduların içinde parıldayacak sapsarı musluklardan laf açtı. Çiçektepe'yi ışığa boğacağını söyledi. Konduları elektrik kablolarıyla sarıp sarmalayacağına söz verdi. Bürokrasi üstüne

söyledikleri ve elindeki mor kâğıtlara çizili yerleşim planlarıyla Çiçektepe'yi ayağa kaldırdı (Tekin, 2017, s. 60).

Karnavalesk Yapı/Çoğulcu Atmosfer

Eserin bir diğer önemli özelliği, Kürt Cemal, Güllü Baba, Berci Kız, Çöp Muhtar, Kel Ali, Bay İzak vs. gibi birçok farklı karakterin karnavalesk bir ortam yaratmasıdır. Bu durum, birbirinden farklı insanların bir arada bulunması nedeniyle ütopyik bir çeşitleme olarak değerlendirilebilir. Şerefnur Atik'in Latife Tekin üzerine yaptığı doktora çalışmasında kahramanlar iki grupta ele alınır. Buna göre, birinci grupta Çiçektepe mahallesinin oluşum sürecinde tanıdığımız kahramanlar, ikinci grupta ise birbirine tam olarak bağlanmamış hikâyeler içinde tanıdığımız kahramanlar yer alır. Bu gruplandırma da eserin çoğulcu atmosferinin detaylı bir biçimde incelenmesi adına anlamlıdır (Bkz. Atik, 2012).

Bu isimlerin arasından sıyrılan ve mahalleye nereden geldiği bilinmeyen Bay İzak'ın kendi fabrikasını kurması ve sonrasında yaşananlar da ütopya ve distopya ilişkisi içinde ele alınmaya değerdir. Özellikle, yerel halktan olmayan Bay İzak'ın toprak ve sonrasında fabrika sahibi olması dikkat çekici bir durumdur. Bay İzak'ın isminin başında bir yüceltme ön eki olan "Bay"ın bulunmasının da distopik bir çağrışımı içinde barındırdığı yorumuna sebep olabilir. Zira, modern distopya türünün en önemli örneği, George Orwell'in *1984* (1949) adlı eseridir. Bu eserde, iktidar sahibi, "Big Brother" adında, kimliği belirsiz bir güç odağıdır. "Big Brother" her yerde, her zaman, her şeyden haberdar olması nedeniyle büyük bir korku imparatorluğu kurar (Orwell, 2013), *Berci Kristin Çöp Masalları*'nda görülen kaotik durum, ütopyik ve distopik yaklaşımların çarpışmasına bağlı olarak gelişir. Esere yön veren karakterlerden biri olan Bay İzak, önce halkın içinden çıkan, halktan biri gibi davransa da zamanla fabrika kurup işveren pozisyonuna geldiğinde tahakküm kuran bir karakter hâline dönüşür. Bu dönüşümle birlikte Bay İzak, Big Brother'ı çağrıştıran bir karakter hâline gelir: "*Kondu fabrika kondu evlere benziyordu. Bay İzak'ın hangi topraklarda doğup büyüdüğü, çöp bayırlarına nerden geldiği üstüne bin bir tahmin ileri sürülmesine rağmen bir türlü köküne toprağına varılamadı*" (Tekin 2017, s. 71).

Bay İzak'ın, patronluk sorumluluğunu tam olarak içselleştiremediği görülür. Bu durum da sonradan varlıklı bir insana dönüşmesiyle ilişkiendirilebilir: "*Üretim arttıkça Bay İzak iş disiplini bozdu. Bir gün tüm işçilerden erken, bir gün Kel Ali'den geç gelmeye başladı. Geç geldiği günlerden birinde üstüne işçi tulumu giymedi. Öğle paydosunda işçiler yemek yerken demirci Gülbey Usta, "İzak postabaşı oldu," dedi*" (Tekin 2017, s. 72).

İnsanların kendi isimleri dışında başka bir standardizasyonla sınıflandırılması da distopik bir yaklaşımdır. Orwell'in *1984*'ünde insanların isimleri değil, numaraları vardır. Benzer bir durum, *Berci Kristin Çöp Masalları*'nda da görülür. Buzdolabı

fabrikasında işçiler “muntazam işçi” ve “muntazam olmayan işçi” diye iki sınıfa ayrılır: *“İşçiler muntazam çalışanlar, muntazam çalışmayanlar diye ikiye ayrıldı. Muntazam çalışanlara daha fazla saat ücreti verildi. Muntazam olmayan işçilere her ödemede muntazam lafından sinir geldi”* (Tekin, 2017, s. 76).

Bu düşüncüyü destekleyen başka bir detay ise Bay İzak’ın yeni müdürünün eğitim için gittiği uzak ülkelerde öğrendiği “Daha Hızlı” şarkısının yer aldığı bölümle birlikte açığa çıkar. Burada işçilerin uçaktan daha hızlı çalışması gerektiği vurgulanır. Çalışma düzeninin bozulması durumunda ise işçiler parmaklarını ya da başka bir organlarını kaybedebilirler; fakat buna rağmen çalışmaları gerektiği salık verilir (Tekin, 2017, s.76).

Tüm bu distopik, kaotik atmosfer, işçilerin Bay İzak’a karşı ayaklanma başlatmasıyla farklı bir görünüme bürünür. Halk, içinde bulunduğu koşulların olumsuzluğunun bilincindedir ve bu durumu değiştirmek adına bir adım atma girişiminde bulunurlar. Böylelikle, bir kez daha distopik atmosferin kırılmasına yönelik bir “umut” taşındığına yönelik bir işaret ortaya koyulur: *“Gece Bay İzak’ın fabrikasının üstüne kopkoyu bir karanlık oturdu. Bay İzak, bir an fabrikasının karanlığa karışıp ağır ağır dalacağını, sabah elinden uçup gideceğini sandı. “Kurtarın fabrikamı!””* (Tekin, 2017, s.80).

Eserin muhtelif yerlerinde kendisini gösteren ütopyik ve distopik söylem, kimi noktalarda, örtük olarak kendi beslendikleri damarlar üzerinden geliştirilen söylemlerle de güçlendirilir. Sanayi Devrimi’yle birlikte, insanoğlunun doğaya tahakkümünün artması ve sürekli olarak “ilerleme” güdüsüyle hareket etmesi, insanları endüstri terimleriyle kuşatılan birer nesne durumuna getirmiştir. Eserde bu durum, çeşitli benzetmeler vasıtasıyla dile getirilmiş ve tasavvur edilmeye çalışılan görüntüyle de içinde bulunulan endüstri çağının insan üzerine etkileri noktasında bir farkındalık yaratılmaya çalışılmıştır.

“Pastan koca ağızlı demirciler dev işçi

Dev işçiler solgun yüzlü ve kızgın gözlüydüler. Demir aksamı yürekleri vardı. Demirhane yerin ta dibinde, fabrikanın en alt katındaydı. Demirin tozu ve pası dev işçilerin kirpiklerine yağar, gözlerine dolardı” (Tekin 2017, s. 85).

Kapitalizmin maddi üretim odaklı ekonomik sisteminin en önemli tamamlayıcısı, toplumsal düzenin sağlanması adına, insanların boş vakitlerini değerlendirebileceği alanlar yaratmak ve düzenli bir cinsel hayat vadedinde bulunarak toplumu kontrol altına alma arzusunu gerçekleştirmektir. Özellikle kent yaşamının bir parçası olan kahvehaneler ve genelevler bu amaca hizmet etmek uğruna zamanla kurumsallaşan yapılar hâline gelmiş ve toplumsal hayatın ayrılmaz parçaları olarak sistemdeki yerlerini almışlardır. Eserde bu durum da göz ardı edilmemiş ve kentleşme yolunda ilk adımlarını atan “Çiçektepe”de de bu kurumların önemli bir yeri olduğuna işaret

edilmiştir: “Çöp bayırlarının göğünde yıldız gibi parlayan yazıdır: “Kondu mahallesine kahve otel orospu her zaman önce gelir.” Belediye Meclisi Üyesi Kürt Cemal” (Tekin, 2017, s. 88).

Eserin bir diğer önemli özelliği çeşitli milletler, kültürler ve iş kollarından insanların oluşturduğu karnavalesk durumdur. Kürt, Türk, Roman ve nereli olduğu dahi bilinmeyen insanlar birlikte bir yaşam mücadelesi içine girmişlerdir.

Şehrin öbür tepelerinde bir saatte başkalarına kondu kurma marifetini geçim kaynağı yapan Hınık Alhas, tartışmanın başlamasıyla çöp bayırlarının başını tutan Çingeneler ve daha birçok insan soyu üstüne depderin bilgilerle ortaya çıktı. Çingenelerin yurtsuz ve dinsiz insanlar olduklarına dair açıklama yaptı. Açıklamasına barbar olduklarını ekledikten sonra Çingenelerin nüfus cüzdanlarında “Roman” yazdığını bildirdi. “Roman”ın yeri yurdu belirsiz insan anlamına geldiğini söyledi (Tekin, 2017, s. 95, 96).

Buraya kadar eserde görülen karmaşık atmosfer, kimi zaman ütopya, kimi zaman da distopyaya yaklaşan özellikler göstermektedir. Krishan Kumar, “karşıütopya” olarak nitelendirdiği distopya ve ütopya arasındaki ilişkiyi şu şekilde ele alır:

Burada, geçmişte her zaman olduğu gibi, karşıütopyanın bağımlılığı açıktır. Karşıütopya ütopyanın yazgısını paylaşır. Ütopya canlılığını yitirdikçe, karşıütopya da yitirir. Ütopyanın gücü ve imgelemi daima karşıütopyanın itici gücü ve vazgeçilmez materyali olmuştur. Ütopyanın dünyada bir cennet vizyonu ile esin verme gücünü çıkarın, karşıütopya da bu umutların alaycısı ve bu vizyonun dünyevi bir cehennemden söz eden düşmanı olarak buna paralel işlevini yitirir (Kumar, 2006, s. 655).

Bu durum, *Berci Kristin Çöp Masalları*’nın içine işlemiş bir anlayış olarak düşünülmektedir. Zira, ütopya ve distopyanın karşılıklı olarak birbirlerini etkileyen varlıkları, birbiri ardına gelen cümlelerde, umudun umutsuzluğa, inancın inançsızlığa dönüştüğü noktalarda kendisini gösterir: “Minibüs yolunda işçilerin üstü yazılı bezleri yırtıldı. Sopaları kırıldı. Güneş hışır hışır döndü. Asfalt yolda, “İşçi hakkı yenmez, kursakta kalır!” diye haykıran işçilerden biri kurşun yarasıyla düşüp öldü. Güneş usulca çöp tepelerinin ardına çekilip söndü” (Tekin, 2017, s. 102).

Ütopyan Umut İlkesi

Sürekli başa saran bir döngü hâline gelen umut ve umudun kırılması/yok edilmesi durumu, eserin sonuna dek aynı kararlılıkla devam eder. Öyle ki sonunda eserdeki baskın unsurlara karar verilmesi konusunda sıkı bir ikilem yaratılmıştır. Ütopya ve distopyanın birbirine geçen özelliklerini besleyen bir diğer unsur da “ekolojik ütopya”dır. Kumar, ütopya ve distopyanın yanı sıra ekolojik ütopyanın da bu iki türle ilişki içinde olduğu iddiasında bulunur:

On dokuzuncu yüzyılın vizyonunun kalbinde olan şey, insanın toplumsal ilişkilerinin ve bireysel hayatın dönüştürülmesiydi. Bu, Morris için olduğu kadar Marx için de geçerliydi. Ekotopya bu vurguyu diğer herhangi bir çağdaş toplum felsefesinden daha güçlü şekilde yeniden kodu. Sonuçta Shevek'in Arz elçisinin sorusuna yanıtı, Anearres'in Urras'a yanıtı, İsa'nın Dostoyevski'nin Sorgu Yargıcı'na dile getirilmeyen yanıtı şudur: İnsan sadece eklemekle yaşamaz. Burada, bir kez daha, ütopya ve karşıütopyanın terimlerinin nasıl birbiri içine geçebildiğini, bu örnekte, modern ütopyanın maddi zenginliğinin nasıl karşıütopyaya aktarıldığını ve modern karşıütopyanın ahlaki karşı çıkışının nasıl sade bir ekolojik ütopya cisimleştiğini görüyoruz (Kumar, 2006, s. 644).

Bu durum, *Berci Kristin Çöp Masalları* adına da anlamlıdır. Zira, esere konu edilen mekân, kentin dışında çöplerin biriktiği bir tepedir. Kente ait ne kadar atık varsa bu bölgede biriktirilip orada yaşayanlar tarafından ayıklanarak tekrar işlenir. Fakat doğanın tahribi ve kent yaşamının kendi içinde dönüştüremediği atıklarla çevreye verdiği zarar, insanların kendi evlerinin önünden bakıldığında görülmesi de kentlerin dışındaki dağlık alanlar bu çöplerle zehirlenir.

Berci Kristin Çöp Masalları'na ait en önemli ütopyik/distopyik unsurlardan birisi de kolektif yaşama biçimidir. Bu durum, gecekonduların inşa sürecinden gündelik yaşam pratiklerine değin her alana yansır. Bu durum Macit Balık'ın "Latife Tekin'in Romancılığı" isimli doktora tezinde de dikkat çekilen hususlardan biridir. Balık, bu romanda "kolektif iradeyle isim verme geleneği"nden söz eder ve bu durumu şöyle izah eder: *Berci Kristin Çöp Masalları*'nda kolektif iradeyle isim verme geleneği sürdürülür. Bebeği ölen kadının rüzgârı taşıdığı yere "Kovma Burnu", fabrikadan yağın beyaz atıklara "fabrika karı" (BKÇM, 12), fabrikadan çıkan kirli su nedeniyle mahallenin tümünden maviye dönüşmesinden sonra da "Kondu mavisini" (BKÇM, 13) diye bir isim bulunur (Balık, 2011: s. 122-123).

Bu çalışmada da görüldüğü üzere, *Berci Kristin Çöp Masalları*'na hâkim olan yoğun anlatım eserin birçok biçimde yorumlanabilmesine olanak tanır. Bunun birçok nedeni bulunmaktadır. Eserin John Berger'in önsözüyle başlayan İngilizce tercümesinde eserden ne denli etkilendiğini belirten Berger, Tekin'in postmodernist ya da postyapısalcı olmasından ziyade, romana konu olan gecekonduların mahallelerini çok iyi tanıdığını ve bu nedenle kurgu ve anlatım bağlamında başarılı bir eser ortaya koyduğunu belirtir (Tekin, 1993: s.7). Bu durum, Pelin Özer'in Latife Tekin Kitabı'nda da izah edilir. Gecekonduların mahallelerini çok iyi gözlemlediği ifade eden Tekin, fabrika direnişlerini, gecekonduların yapım süreçlerini ve orada yaşanan hayatı yakından görme fırsatı bulmuştur (Özer, 2015, s. 60).

Sonuç

Berci Kristin Çöp Masalları yirmi birinci yüzyılın dünyasına ütöpik, distöpik ve ekolojik bir penceren bakan Atwood'un "üstopya" teriminin imlediği edebî türe yaklaşan bir eserdir. Tekin'in kent hayatına dair unsurları, birçok farklı insanla harmanladığı karnavalesk bir atmosferde bir araya getirme arzusu dahi ütöpik bir yaklaşım olarak düşünülebilir. "Çiçektepe" ismi verilen bir yerde yeni bir yaşam kurma arzusunun ütöpik bir tavır olduğu düşünülse de, yeni bir yaşamı, kentte yaşayan insanların atıkları üzerine kurma düşüncesi distopyacı yaklaşımı besleyen bir durum olarak değerlendirilebilir. Yeni kurulan evlerin devlet/iktidar güçleri tarafından yıkılması, her seferinde yeniden inşa edilmesinin de ütöpik düşüncüyü beslediği söylenebilir. Klasik ütopya metinlerinde anlatının mekânı bir "ada" olsa da, mekânın ada olarak seçilmesinin temel mantığı dış dünyadan "yalıtılmışlık" arzusudur. Ancak böyle bir mekânda yeni bir sistem kurmak mümkün olabilir. *Berci Kristin Çöp Masalları*'nda yazarın "Çiçektepe"yi mekân olarak seçmesi de benzer bir "yalıtılmışlık" ve "yeni düzen kurma" düşüncesinin sonucudur. Eserin yirmi birinci yüzyılda kaleme alınmış olması "kent" gerçeğini beraberinde getirdiğinden, kentin dışında bir çöp tepesine şehir kurma düşüncesinin kısmi bir kopuş düşüncesiyle birlikte geldiği söylenebilir. Kent yaşamı ve kente ait toplumsal ve siyasi kurumlardan kopuş bir noktaya kadar mümkün olsa da, yazarın modern yaşama bağlı olarak ortaya çıkan distöpik yaşam biçimini de göz ardı etmemek adına "Çiçektepe"yi mekân olarak belirlediği sonucuna varılmıştır. Yine de, her olumsuz durumdan bir şekilde çıkma çabasının hakim olduğu "Çiçektepe" halkının varoluş mücadelesi düşünüldüğünde, ütöpik söylemi besleyen en önemli ilke olan "umut" ilkesinin eserdeki konumunun çoğu noktada dışsal distöpik etkenleri alt ettiği söylenebilir.

Berci Kristin Çöp Masalları'nda görülen bu ikili yapının, zaman zaman simgesel unsurlarla güçlendirildiği görülmüştür. Bu simgelerle birlikte ütöpik/distöpik söylem somutlaştırılmış ve gündelik yaşamda nasıl konumlanabileceklerine dair işaretler ortaya koymuşlardır. Modern yaşamın distöpik yönlerini örten olumlu özellikler, olumsuz özelliklerle açıkça karşı karşıya getirilmiştir.

Etik Kurul İzni	<i>Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale edebiyat sahasına aittir.</i>
Çatışma Beyanı	<i>Makalenin yazarları, bu çalışma ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması olmadığını ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.</i>
Destek ve Teşekkür	<i>Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.</i>

Kaynaklar

- Atik, Ş. (2012). *Türk Edebiyatında Postmodernist Süreç ve Latife Tekin*, Ankara: Bilge Kültür Sanat.
- Atwood, M. (2011). <https://www.theguardian.com/books/2011/oct/14/margaret-atwood-road-to-ustopia> (Erişim Tarihi: 10/03/2020)
- Balık, M. (2013). *Latife Tekin'in Romancılığı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Claeys, G. (2018). *Ütopya Edebiyatı*, Çev. Zeynep Demirsü, Damla Göl, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Harvey, D. (2008). *Umut Mekânları*, Çev. Zeynep Gambetti, İstanbul: Metis Yayınları.
- Kumar, K. (2006). *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, Çev. Ali Galip, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Tekin, L. (2017). *Berci Kristin Çöp Masalları*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekin, L. (1993). *Berji Kristin:Tales From The Garbage Hills*, London, New York: Marion Boyars.
- Gordin, M. D., Helen Tilley, Gyan Prakash. (Ed),(2010), *Utopia, Dystopia- Conditions of Historical Possibility*, Princeton University Press.
- Orwell, G. (2000). *1984*, Çev. Celâl Üster, İstanbul: Can Yayınları.
- Özer, P. (2015). *Latife Tekin Kitabı*, İstanbul: İletişim Yayınları